16. 4. 2012

Vezměte, prosíme, na vědomí, že text článku odpovídá platné právní úpravě ke dni publikace.

Euronovela zákona o rozhodčím řízení 2012

Novela zákona č. 216/1994 Sb., o rozhodčím řízení a o výkonu rozhodčích nálezů, ve znění pozdějších předpisů, přijatá zákonem č. 19/2012 Sb., je vyústěním snahy českého zákonodárce po zajištění kompatibility českého práva rozhodčího řízení s unijní legislativou, přijatou zejména na úrovni Směrnice ES 93/13 o nepřiměřených podmínkách ve spotřebitelských smlouvách (dále jen „Směrnice“), nepočítáme-li některá doporučení Komise, která nemají normativní charakter.

Smyslem přijaté novely zákona je ochrana spotřebitele, neboť český zákon o rozhodčím řízení na tuto oblast prozatím zcela rezignoval a ponechal ji do přijetí novely toliko judikatuře. Ta reagovala na vývoj českého rozhodčího řízení v oblasti spotřebitelských sporů, tedy tam, kde je jednou ze stran rozhodčí smlouvy (dále rovněž „rozhodčí doložka“) spotřebitel a jednou dodavatel, tj. osoba podnikatele, někdy velice nesourodě a její vývoj byl doprovázen řadou kritik právě pro zvýšenou ochranářskou politiku soudů, jež ovšem neměla oporu v zákoně. České soudy totiž po celou dobu od roku 1995, kdy nabyl zákon o rozhodčím řízení účinnosti, až do roku 2009 prakticky zcela ignorovaly unijní právní úpravu reprezentovanou zejména Směrnicí ES 93/13, přijatou na ochranu spotřebitele (dále jen „Směrnice“), jakož i judikaturu Evropského soudního dvora týkající se dotčené problematiky, a po roce 2009 začaly naopak mechanicky a bez jakékoli vazby na český právní pořádek aplikovat shora uvedenou Směrnici živelně a přímo, ač směrnice nemá v českém právním řádu přímý (bezprostřední) účinek.[1]

Vládní novela zákona o rozhodčím řízení tak byla ve shora uvedeném světle jednou z vládních priorit, tak jako je jí mimosoudní řešení sporů vůbec, srov. např. v této souvislosti rovněž aktuální návrh zákona o mediaci[2]. Vláda se se svým úkolem vypořádala – nazíráno zájmem spotřebitelské veřejnosti na jedné straně i zájmem podnikatelské veřejnosti na straně druhé – relativně zdárně. Vznikl tak kompromisní text, jehož některé dílčí aspekty budou zmíněny dále.

Rozhodčí smlouva na samostatné listině

V letech 2009 až 2011 se používání rozhodčích doložek ve spotřebitelských smlouvách, aniž by došlo ke změně právní úpravy, ocitlo pod značným mediálním tlakem spotřebitelské veřejnosti, sdružení na ochranu spotřebitele, veřejného ochránce práv, a konečně i části právnické veřejnosti.[3] Novelou zákona č. 149/2012 Sb. vychází zákonodárce vstříc zejména spotřebitelské veřejnosti, která volala po zpřísnění právní úpravy týkající se používání rozhodčích doložek ve spotřebitelských smlouvách[4]. Zakázat rozhodčí doložky ve spotřebitelských smlouvách úplně bylo nicméně legislativně neúnosné, neboť by to činilo ze spotřebitelů „kontrahenty druhé kategorie“ a taková právní úprava by již šla daleko nad rámec ochrany spotřebitele jako tzv. slabší smluvní strany. V konečném důsledku by se jednalo o kontraktační zákaz pro spotřebitele a možné porušení čl. 7 Listiny, podle kterého je každý

způsobilý mít práva, jakož i z toho plynoucí způsobilost k právním úkonům. Na druhou stranu zde byla snaha zákonodárce vyhovět unijní politice vyšší informovanosti spotřebitelské veřejnosti obecně a stanovit alespoň základní penzum informací[5], které musí rozhodčí doložka obsahovat, aby mohla být právně relevantním základem rozhodčího řízení a nebyla označena za neplatnou. V ustanovení § 3 odst. 5 RozŘ jsou tyto informace vyjmenovány.

Zásadní oproti předchozí právní úpravě je především to, že zatímco před novelou mohla být rozhodčí smlouva (doložka) uzavřena jako součást smlouvy hlavní, kterou strany mezi sebou uzavřely, a dokonce i jako součást podmínek, kterými se smlouva hlavní řídí, tedy jako součást všeobecných smluvních podmínek ve smyslu ust. § 273 ObchZ, nově bude muset být rozhodčí smlouva uzavřená ve spotřebitelském vztahu na samostatné listině. Smyslem uvedené právní úpravy, inspirované právní úpravou německou, je zamezit situacím, kdy byly v některých případech rozhodčí doložky do spotřebitelských smluv proti vůli, nebo spíše bez vědomí spotřebitele oktrojovány, aniž by spotřebitel o jejich výskytu ve smlouvě nebo ve smluvních podmínkách věděl, nebo aniž by si byl vědom jejich smluvního normativního dosahu. Kritici předchozí právní úpravy zejména z řad spotřebitelských organizací namítali, že rozhodčí doložky psané malým písmem ve formulářových smlouvách odklání řešení sporu od obecné soudní soustavy k rozhodcům, kteří jsou často členy zájmových sdružení podnikajících v oblasti rozhodčího řízení a jsou často závislí na některých dodavatelích. Oponenti namítali, že spotřebitel podepsal smlouvu s rozhodčí doložkou obsaženou ve formulářové smlouvě vždy dobrovolně a že i na něho a jeho smluvní kontraktaci by se měla vztahovat zásada pacta sunt servanda.

Novela zákona uspokojuje podle mého názoru v tomto ohledu obě dvě strany, neboť rozhodčí doložky ve spotřebitelských smlouvách nezakazuje, což uvítají jistě podnikatelé, kteří mají portfolio smluv se spotřebiteli, kteří ve zvýšené míře své dluhy bez objektivních důvodů nehradí a schovávají se za pomalou státní justici, a na druhé straně znemožňuje obejití vůle spotřebitele, který si mnohdy v rychlosti kontraktačního procesu rozhodčí doložky nevšiml, tak, že klade kogentní požadavek, aby byla rozhodčí doložka obsažena na samostatné listině. Shora uvedený požadavek vyjadřuje zákonodárce normativní větou „Sjednává-li se rozhodčí smlouva pro řešení sporů ze spotřebitelských smluv, musí být sjednána samostatně a nikoliv jako součást podmínek, jimiž se řídí smlouva hlavní; jinak je neplatná.“ (§ 3 odst. 3 RozŘ po novele).

Obligatorní náležitosti rozhodčí smlouvy

Dalším požadavkem zákona, který novela nově kotví, je, že rozhodčí doložka musí obsahovat povinně některé základní náležitosti, bez nichž by mohla být shledána neplatnou. O tomto tématu bylo již pojednáno[6], proto se zde omezím pouze na subjektivní konstatování, že obligatorní náležitosti rozhodčí smlouvy jsou jedním z neuralgických bodů novely, neboť rozhodčí smlouva obsahující všechny zákonem požadované náležitosti v sobě nese výrazný autodestruktivní prvek, neboť dikci rozhodčí smlouvy bude velice nesnadné upravit tak, aby se vždy jevila dostatečně úplná, pravdivá a určitá (přesná) každému soudci, který bude její platnost jako rozhodovací autorita poměřovat. Jak bylo předznamenáno shora, obligatorní náležitosti rozhodčí smlouvy uzavírané mezi spotřebitelem a dodavatelem jsou vyjmenovány v ust. § 3 odst. 5 RozŘ. Podle dotčeného ustanovení musí rozhodčí doložka obsahovat také pravdivé, přesné a úplné informace o

a) způsobu určení rozhodce nebo že rozhoduje stálý rozhodčí soud,
b) způsobu zahájení rozhodčího řízení,
c) odměně rozhodce a předpokládaných druzích nákladů, které mohou spotřebiteli v rozhodčím řízení vzniknout a o pravidlech pro jejich přiznání,
d) místu konání rozhodčího řízení,
e) způsobu doručení rozhodčího nálezu spotřebiteli a
f) tom, že pravomocný rozhodčí nález je soudně vykonatelný.

Výkladové potíže v aplikační praxi zde ukáže nebo neukáže až míra judikaturní přísnosti, s jakou budou vykládány nároky na pravdivost, přesnost a úplnost zákonem požadovaných informací.

Informační povinnost

Ve světle nově kladeného požadavku zákonem pojmenovaných obligatorních náležitostí rozhodčí smlouvy pak nemožno pominout na to navazující požadavek, upravený nově v ust. § 3 odst. 6 RozŘ, podle něhož je podnikatel povinen poskytnout spotřebiteli s dostatečným předstihem před uzavřením rozhodčí doložky náležité vysvětlení, aby byl (spotřebitel) schopen posoudit, jaké důsledky pro něho mohou uzavřením rozhodčí doložky nastat. Náležitým vysvětlením se rozumí vysvětlení všech náležitostí rozhodčí doložky. Je přínosem, že zde zákon neponechává definici pojmu „náležité vysvětlení“ na soudní judikatuře, neboť sjednocení jeho judikaturní definice by v aplikační praxi mohlo pro značnou neurčitost sémantického významu tohoto slovního spojení trvat déle a zapříčinit zbytečné formální zneplatnění řady rozhodčích smluv. Náležitým vysvětlením se podle poslední věty dotčeného ustanovení rozumí vysvětlení všech náležitostí rozhodčí doložky.

Náležitostmi rozhodčí smlouvy jsou kromě identifikace jejích stran a obsahu, kterým je projev vůle jejích kontrahentů směřující k založení pravomoci rozhodce (náležitosti základní, esenciální, esentialia negotii) a nově i náležitosti upravené v ust. § 3 odst. 5 RozŘ, o nichž bylo pojednáno shora, dále náležitosti obvyklé (naturalia negotii) a nahodilé (accidentalia negotii), které rozhodčí smlouva obsahovat může, ale nemusí. Z textu zákona lze soudit, že se uvedená povinnost nevztahuje na vysvětlování náležitostí rozhodčí smlouvy (doložky) v jejím teoretickém slova smyslu obecně, ale pouze k vysvětlení náležitostí konkrétní rozhodčí smlouvy (doložky), kterou má podnikatel se spotřebitelem uzavřít. Pokud tedy spotřebiteli předložená rozhodčí doložka neobsahuje obvyklé nebo nahodilé náležitosti, postačí, pokud budou vysvětleny ty náležitosti, které (konkrétní) rozhodčí doložka obsahuje.

Co může, a také (bohužel) bude, v aplikační praxi působit při sjednávání spotřebitelských smluv obsahujících rozhodčí doložku problém, je značně neurčité a časově neohraničené vymezení (resp. nevymezení) časového okamžiku označeného zákonodárcem slovním spojením „s dostatečným předstihem před uzavřením rozhodčí doložky“. Má-li podnikatel (dodavatel) ze zákona povinnost poskytnout spotřebiteli s dostatečným předstihem před uzavřením rozhodčí doložky náležité vysvětlení, aby byl (spotřebitel) schopen posoudit, jaké důsledky pro něho mohou uzavřením rozhodčí doložky nastat, generuje tato zákonná povinnost několik otázek. Předně je to již shora zmíněná otázka týkající se časového ukotvení okamžiku, který lze označit jako „dostatečný předstih“. Dále je to otázka, jakým způsobem bude splnění této povinnosti zkoumáno v případném následném řízení o žalobě na zrušení rozhodčího nálezu vedeného podle ust. § 31 písm. h) RozŘ, podle něhož může být rozhodčí nález nově zrušen z důvodu, že rozhodčí smlouva týkající se sporů ze spotřebitelských smluv neobsahuje informace požadované v § 3 odst. 5 RozŘ, popřípadě tyto informace jsou záměrně nebo v nezanedbatelném rozsahu neúplné, nepřesné nebo nepravdivé.

Požadavky na vzdělání rozhodce

Novela zákona o rozhodčím řízení svobodněvolní autonomii vůle účastníků rozhodčího řízení, resp. kontrahentů rozhodčí smlouvy ve vztahu k řešení sporů ze spotřebitelských smluv modifikuje, když z hlediska kvalifikačních předpokladů pro výkon funkce rozhodce, které byly až do jejího přijetí nijaké, zavádí legální požadavek, aby rozhodce disponoval vysokoškolským vzděláním v oboru právo. Novela tak reaguje na to, že v aplikační praxi rozhodčího řízení se vyskytovaly tendence, kdy spory rozhodované rozhodci bez vysokoškolského vzdělání (a to nejen v oboru právo, ale vůbec) vykazovaly ve srovnání se spory rozhodovanými rozhodci s vysokoškolským vzděláním, nadto pak vysokoškolským vzděláním v oboru právo, nízkou úroveň obsahové kvality. I když je volba rozhodce stále, i po novele, plně v rukou stran rozhodčí smlouvy, které si mohou v rozhodčí smlouvě zvolit buď

konkrétního, předem individualizovaného rozhodce, nebo se dohodnout na mechanismu jeho určení (srov. § 7 odst. 1 RozŘ), posiluje zákonodárce zejména s ohledem na potřebnou kvalitu rozhodování v oblasti spotřebitelského práva nároky na vzdělání rozhodců v oblasti spotřebitelských sporů. Nemalé nároky na profesní erudici rozhodce klade ostatně i poslední judikatura Ústavního soudu, kladoucí na rozhodce a kvalitu vedení rozhodčího řízení v zásadě stejné požadavky jako na kvalitu řízení před soudem.[7]

Jako rozhodce může vystupovat pouze fyzická osoba. Zákon tedy nepřipouští, aby jako osoba rozhodce vystupovala osoba právnická.[8] Uvedeným ustanovením není dotčena možnost stran rozhodčí smlouvy zvolit si k rozhodování sporu stálý rozhodčí soud, a to bez ohledu na to, zda je konkrétní stálý rozhodčí soud nadán vlastní právní subjektivitou (a je tedy právnickou osobou), či nikoliv. V relaci k § 4 RozŘ je k tomuto nezbytné uvést, že kvalifikační požadavky na výkon funkce rozhodce se vztahují i na rozhodce zapsané na seznamu rozhodců stálých rozhodčích soudů. Po novele zákona tedy již není možné jmenovat do funkce rozhodce ve spotřebitelském sporu osobu, která nově založenou kvalifikační minimu spočívající ve vysokoškolském vzdělání v oboru právo nesplňuje a která není zapsána v seznamu rozhodců vedeném Ministerstvem spravedlnosti. Pokud ovšem nepůjde o spor „spotřebitelský“, podmínka vysokoškolského vzdělání v oboru právo se neuplatní a rozhodcem může být kdokoliv, kdo má (i) způsobilost k právním úkonům (kdo je „svéprávný“) a je zletilý.

Po novele zákona musí mít tedy rozhodce rozhodující spory ze spotřebitelských smluv vysokoškolské vzdělání v magisterském studijním oboru právo, neboť výkon funkce rozhodce je přes některé dílčí odlišnosti v podstatě podobný výkonu funkce soudce, neboť rozhodce disponuje oprávněním autoritativně rozhodovat o právech a povinnostech subjektů občanskoprávních vztahů obdobně jako soudce (ovšem s limitami danými rámcem arbitrability sporu), jejich pravomoc k rozhodování sporů je však založena rozdílně.[9] V případě rozhodce je z hlediska následků tato odpovědnost ještě zvýšena tím, že jeho rozhodnutí je zpravidla konečné a není proti němu přípustný opravný prostředek, vyjma podání žaloby na zrušení rozhodčího nálezu podle ustanovení § 31 RozŘ, kterou lze nicméně podat pouze z tam taxativně vyjmenovaných důvodů. Po novele je možno nově napadat rozhodčí nálezy i z důvodu, že rozhodce nebo stálý rozhodčí soud rozhodoval spor ze spotřebitelské smlouvy v rozporu s právními předpisy stanovenými na ochranu spotřebitele nebo ve zjevném rozporu s dobrými mravy nebo veřejným pořádkem [srov. § 31 písm. g) RozŘ], avšak tato možnost je dána právě jen ve spotřebitelských sporech (a i v těchto případech je otázkou, zda je taková míra ingerence státu do oblasti rozhodčího řízení z hlediska ústavního přípustná).

Z důvodů výše uvedených je požadavek, aby měl rozhodce, který bude rozhodovat spotřebitelské spory, vysokoškolské vzdělání v oboru právo, zcela namístě a podle mého názoru je dobře, že zákonodárce vyslyšel volání některých právnických institucí[10] po ještě větším zpřísnění kvalifikačních požadavků na výkon funkce rozhodce, kterému bude vysokoškolské vzdělání v oboru právo „slušet“, neboť rozhodce musí i během řízení dbát z procesního hlediska na čistotu procesního postupu a ve vztahu k hmotnému právu pak musí spor skutkově co nejobjektivněji zhodnotit a skutkový stav podřadit pod příslušnou dispozici (hmotně) právní normy. Námitka, že případné odborné znalosti v určitém oboru má i znalec, který je v některých případech jako osoba rozhodce vhodnější než osoba s právnickým vzděláním, zde obstojí jen stěží, neboť případný odbornostní deficit v oblasti práva lze při aplikaci norem spotřebitelského práva jen stěží nahradit.

Legalita rozhodčích smluv arbitrážních center

Několik posledních let hýbala českou arbitrážní praxí otázka legality rozhodčích smluv tzv. arbitrážních center, které zakládaly k rozhodování sporu pravomoc rozhodce ad hoc zapsaného na seznamu vedeného právnickou osobou, která rozhodci pomáhala s administrací rozhodčího řízení (v praxi byly tyto instituce označovány ponejvíce jako arbitrážní centra), ale která nebyla stálým

rozhodčím soudem podle § 13 RozŘ.

Zákon po novele (a to i ve sporech „nespotřebitelských“) dává stranám možnost alternativy spočívající v oprávnění neurčit v rozhodčí smlouvě rozhodce jmenovitě a stanovit si určitý mechanismus, podle kterého bude rozhodce následně určen. Zákon to vyjadřuje dikcí „stanovit způsob, jak počet i osoby rozhodců mají být určeny.“ (§ 7 odst. 1 RozŘ). Z uvedené dikce vyplývá, že rozhodce může být určen v podstatě jakkoliv, tedy např. i losem apod. V tuzemské arbitrážní praxi byl na základě tohoto legálního zmocnění rozhodce jmenován, resp. určován do funkce prostřednictvím pravidel, které vydávaly arbitrážní centra jako servisní organizace rozhodců ad hoc. Na tato pravidla bylo v rozhodčí smlouvě odkazováno a tato pravidla stanovila způsob určení rozhodce. Rozhodce byl na základě takto nastaveného mechanismu do funkce určen zpravidla předsedou servisní organizace nebo servisní organizací samotnou. Tyto organizace, jež měly a mají formu právnických osob soukromého práva (ponejvíce obchodních společností a občanských sdružení) jsou i dnes v arbitrážní praxi i literatuře označovány jako arbitrážní centra, jak bylo řečeno výše.

Pro popis geneze vzniku a činnosti arbitrážních center, vč. pozdějších diskusí o platnosti takto koncipovaných rozhodčích doložek, postačí odkázat na odbornou literaturu k této věci.[11] Postačí říci, že judikatura od účinnosti zákona neměla s rozhodčími doložkami arbitrážních center výkladový problém, neboť takto koncipovaná rozhodčí doložka činí z arbitrážních center právě onu určovací, jmenovací, nominační autoritu (onu v zahraničí naprosto běžnou soukromoprávní „appointing authority“).[12] Nejvyšší soud v této souvislosti několikrát judikoval, že i arbitrážní centra, jakož i jinak v praxi či teorii označované soukromé instituce, které nejsou stálými rozhodčími soudy ve smyslu ust. § 13 RozŘ, jsou oprávněna vydávat své statuty a řády nebo jinak označená pravidla a vést vlastní listiny (seznamy) rozhodců, ze kterých mohou být rozhodci k výkonu funkce určeni.[13] Tato praxe trvala až do 28. května 2009, kdy Vrchní soud v Praze vydal přelomový judikát sp. zn. 12 Cmo 496/2008[14], v němž činnost arbitrážních center označil za obcházení zákona. Toto rozhodnutí vyvolalo ostré reakce arbitrážních center na jedné straně[15] a naopak pozitivní reakce na straně spotřebitelských organizací na straně druhé[16].

Uvedené rozhodnutí Vrchního soudu v Praze následně „přezkoumal“ Nejvyšší soud České republiky, jehož judikatura byla do té doby k činnosti arbitrážních center „příznivá“ a rozhodčí doložky shora uvedeného typu shledával platnými, a většina jeho soudců se nově přiklonila k právnímu názoru Vrchního soudu v Praze. Na základě stanoviska Občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu České republiky byl judikát Vrchního soudu v Praze při jednání kolegia dne 13. ledna 2010 schválen a z hlediska sjednocování judikatury upřednostněn před judikátem Nejvyššího soudu ze dne 31. 7. 2008, sp. zn.: 32 Cdo 2282/2008 a doporučen v publikaci ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek (tzv. „Zelená sbírka“), kde byl zveřejněn pod R 45/2010.

Judikatura ve věci rozhodčích doložek arbitrážních center byla však i po publikaci usnesení Vrchního soudu v Praze v Zelené sbírce roztříštěná a řada krajských soudů je nadále shledávala při své rozhodovací praxi platnými[17].

Otázku, zda mohou arbitrážní centra nebo rozhodci ad hoc vydávat jako soukromoprávní subjekty své statuty a řády, prozatímně vyřešilo sjednocující Stanovisko občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu České republiky, dostupné na jeho webové prezentaci (www.nsoud.cz), v němž se konstatuje, že: „Vzhledem k tomu, že v rámci odborné veřejnosti, ovšem s dopady pro četná smluvní ujednání, vznikaly pochybnosti o právním názoru Nejvyššího soudu v rámci rozhodčích řízení (v otázce platnosti rozhodčích doložek), přijal velký senát Nejvyššího soudu sjednocující právní názor, který je totožný s názorem Vrchního soudu v Praze, jenž byl již dříve publikován ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek. Podle Velkého senátu Nejvyššího soudu platí, že ”Pokud rozhodčí smlouva neobsahuje přímé určení rozhodce ad hoc (pro tento konkrétní případ), respektive konkrétní

způsob jeho určení, ale v této souvislosti jen odkazuje na rozhodčí řád vydaný právnickou osobou, která není stálým rozhodčím soudem zřízeným na základě zákona, pak je taková rozhodčí smlouva neplatná pro obcházení zákona a to podle § 39 obč. zákona. Nebo-li pokud subjekt, který není stálým rozhodčím soudem ,zřízeným na základě zákona, vykonává takové činnosti, které spadají podle zákona o rozhodčím řízení výlučně do působnosti stálých rozhodčích soudů, jde o zcela zřejmý a logicky odvoditelný úmysl obcházet zákon a o nastavení podmínek vzbuzujících pochybnosti o nestranném a předvídatelném rozhodování. Nelze mít ani za to, že by se účastníci byli dohodli na tom, že by jejich případný spor řešil ad hoc rozhodce, neboť žádný takový rozhodce nebyl v rozhodčí smlouvě přímo uveden, tedy jasným a zákonu odpovídajícím¨způsobem nebyl stanoven způsob, jak by příslušný rozhodce měl být určen."

Z uvedeného stanoviska Nejvyššího soudu mj. vyplývá, že právnické osoby, které nejsou stálým rozhodčím soudem ve smyslu § 13 RozŘ (v praxi i teorii označované jako „arbitrážní centra"), mohou působit „jen" jako „jmenovací, určovací autorita" ve smyslu § 7 odst. 1 zákona o rozhodčím řízení a o výkonu rozhodčích nálezů („appointing autority"). Možnost jmenovat rozhodce třetí osobou jako způsob určení rozhodce podle § 7 odst. 1 RozŘ je totiž v české, ale prakticky i ve všech zahraničních právních úpravách, dána všem subjektům, na které strany v rozhodčí smlouvě (doložce) odkážou, a není vyhrazena jen tuzemským či zahraničním stálým rozhodčím soudům. O tom tedy sporu není. Teprve pokud s přihlédnutím ke všem okolnostem případu a obsahu jimi vydávaných pravidel vykonávají i takové činnosti, které spadají podle zákona o rozhodčím řízení výlučně do působnosti stálých rozhodčích soudů, může jít o obcházení zákona a taková rozhodčí smlouva může být za splnění dalších podmínek neplatná podle § 39 ObčZ.[18]

Shora uvedená judikatura a stanoviska Nejvyššího soudu České republiky tak s účinností od 12. května 2011, kdy bylo Stanovisko veřejně prezentováno, zneplatnila ty rozhodčí doložky, v nichž byl rozhodce určován odkazem na pravidla právnických osob (arbitrážního centra), které nejsou stálým rozhodčím soudem podle § 13 RozŘ. Uvedené stanovisko jsem podrobil kritice.[19] Nyní po přijetí novely, která možnost určovat rozhodce odkazem na pravidla rozhodčího řízení podle § 19 odst. 4 RozŘ výslovně umožňuje, bude možno Stanovisko Nejvyššího soudu aplikovat pouze na rozhodčí smlouvy (doložky) uzavřené před účinností novely zákona.

Dílčím závěrem lze uzavřít, že rozhodčí doložky arbitrážních center obsahující způsob určení rozhodce odkazem na pravidla těmito arbitrážními centry vydaná se po novele zákona budou vykládat v dvojím režimu. Platnost rozhodčích doložek sjednaných před sjednocujícím stanoviskem Nejvyššího soudu (otázkou je, zda judikatura bude v tomto případě platit retroaktivně) bude vykládána ve světle tohoto stanoviska, nebude-li ovšem k přezkumu Ústavním soudem jeho judikaturní dosah relativizován. Tak se ovšem stane nebo nestane až po vydání tohoto komentáře, a i proto je třeba judikaturu Ústavního soudu k tomuto „pře-pravidlování"[20], resp. k této změně pravidel v náhledu na platnost takto uzavřených rozhodčích smluv (doložek) pečlivě sledovat. K otázce možnosti retroaktivity judikatury stran platnosti rozhodčích doložek arbitrážních center se zatím vyjádřil jasně pouze Krajský soud v Brně, který ji posoudil jako nepřípustnou a dovodil, že rozhodčí smlouvy arbitrážních center mohou být shledány neplatnými, jen byly-li uzavřeny po 28. květnu 2009[21] (soud vzal za „bod zlomu" judikát Vrchního soudu v Praze, sp. zn. 12 Cmo 496/2008, a nikoli sjednocující stanovisko Nejvyššího soudu ze dne 12. května 2011, kteréžto řešení se možná nabízelo spíše).[22]

Rozhodčí smlouvy (doložky) uzavřené po účinnosti novely zákona se budou spravovat režimem jeho ustanovení po novele. Právní jistotu ve věci platnosti rozhodčích doložek arbitrážních center přináší novela vložením věty druhé komentovaného ustanovení, ve znění: „Rozhodce může být určen i stranami dohodnutou osobou nebo způsobem uvedených v pravidlech pro rozhodčí řízení podle § 19 odst. 4 RozŘ." Z uvedeného ustanovení vyplývá, že zákonodárce po novele zpřesňuje a vyjasňuje postavení arbitrážních center[23] tím, že tato budou (kromě případných jiných subjektů) osobou ve

smyslu ust. § 7 odst. 1 věta druhá RozŘ, kterou může být rozhodce určen, pokud se na tom strany v rozhodčí smlouvě dohodnou.[24] Možno doplnit, že dikce zákona neomezuje osobu ve smyslu § 7 odst. 1 věta druhá RozŘ na osobu právnickou, pročež může být jmenovací autoritou („appointing authority“) i osoba fyzická[25], i když to v praxi asi nebude příliš časté. Je také nerozhodné, o jakou osobu se jedná, zda o osobu tuzemskou (českou) nebo cizí (zahraniční). Podstatné je jedině to, aby tato osoba byla skutečně „osobou v právním slova smyslu“, tedy aby měla právní subjektivitu podle českého práva nebo některé ze zahraničních právních úprav a aby bylo její určení dostatečně určité a nevznikaly pochybnosti o její existenci. Pokud půjde o osobu právnickou, nebylo by od věci (i když to zákon nikde nepřikazuje), aby byl součástí jmenovacího dekretu nebo jinak označeného dokumentu, kterým je rozhodce ve smyslu § 7 odst. 1 věta druhá RozŘ do funkce určen, popř. součástí spisu rozhodčího řízení, rovněž výpis z obchodního rejstříku nebo jinak označené evidence takové „osoby“. V případě českých právnických osob si nicméně úsudek o jejich existenci udělá soud v případném řízení o žalobě na zrušení rozhodčího nálezu ve smyslu ust. § 31 RozŘ sám, neboť to od něj lze s ohledem na jeho materiální a technické zabezpečení spravedlivě požadovat.

Rozhodování podle zásad spravedlnosti

Co se týče možnosti rozhodovat spor podle zásad spravedlnosti, novela zákona vyloučila možnost sjednat rozhodování podle zásad spravedlnosti ve spotřebitelských sporech (viz § 25 odst. 3 RozŘ), čímž zamezuje stavu, aby byla v rámci rozhodování podle zásad spravedlnosti vyloučena ochránářská kogentní ustanovení právního řádu na ochranu spotřebitele. Novou právní úpravu lze v tomto smyslu přivítat, neboť vyloučením aplikace těchto ustanovení by mohla být (sice dohodou stran, ale přesto) právní úprava ochrany spotřebitele v oblasti rozhodčího řízení podstatně eliminována, což by nebylo v souladu s legislativními trendy unijními ani s legislativními trendy českého zákonodárce.

Rozhodování podle zásad spravedlnosti (ars aequi et boni)[26] se spíše uplatňuje v oblasti mezinárodního práva, kde si strany volí tento způsob rozhodování z důvodu, že je pro ně v tom kterém případě vhodnější dát rozhodcům tuto pravomoc, než aby bylo rozhodováno striktně podle norem hmotného práva zvolených na základě kolizních ustanovení. V českém právním řádu se tohoto ustanovení po přijetí novely zákona o rozhodčím řízení nově využije již jen ve sporech, které lze označit jako nespotřebitelské, kdy jedna ze stran smlouvy není spotřebitelem ve smyslu jeho definičního vymezení podle § 52 odst. 3 ObčZ, nebo dodavatelem (§ 52 odst. 2 ObčZ). Rozhodování podle zásad spravedlnosti umožňuje odklon nejen od dispozitivních ustanovení zákona (u nichž je odklon možný již z povahy věci a která se aplikují jen tehdy, neujednaly-li si strany něco jiného), ale i od norem kogentních. Jedinou limitou danou zákonem je nezbytnost respektování veřejného pořádku (tzv. „ordre public“)[27].

Rozhodování podle zásad spravedlnosti je jedním z rozdílů mezi řízením soudním, kde je soudce povinen se vždy a za každých okolností řídit zákonem, a řízením rozhodčím; rozhodování podle zásad spravedlnosti je prvkem charakteristickým pouze pro rozhodčí řízení. Pokud je v rozhodčí smlouvě obsažena „ekvitální klauzule“, je rozhodce oprávněn odchýlit se při rozhodování od platné kogentní právní úpravy a při respektování ordre public spor rozhodnout podle zásad, které považuje na daný konkrétní případ aplikovatelné jako zásady „spravedlivé“. I v řízení, kde rozhodci rozhodují na základě zásad spravedlnosti, jsou však povinni respektovat požadavky stran obsažené v žalobním nebo protižalobním petitu a nemohou jít nad něj (arbiter ne eat ultra petitem). Rozhodování podle zásad spravednosti také neznamená, že rozhodci disponují řízením v nějaké zvýšené procesní míře. Jde pouze o to, že rozhodci mohou více přihlížet např. k obchodním zvyklostem nebo neaplikovat kogentní ustanovení zákona, jež se jim po jejich pečlivém uvážení jeví jako rozporná s tím, co je „spravedlivé a dobré“. Jakýsi výčet „zásad, které jsou spravedlivé“ nikde v zákoně obsažen není a jakékoliv podzákonné normativní vymezení může být v tomto slova smyslu pro rozhodce pouze vodítkem, nikoliv normativem, byť je možno dát rozhodovací proceduře podle zásad spravedlnosti určité obecné kontury [např. v dohodě o postupu v řízení podle § 19 odst. 1, popř. odst. 4 RozŘ

(pravidla rozhodčího řízení)]. Ty mohou být ostatně obsaženy i v řádech tuzemských nebo zahraničních stálých rozhodčích institucí. Co vše bude možno v konkrétním posuzovaném případě zahrnout pod pojem „rozhodování podle zásad spravedlnosti“, bude však vždy záležet pouze na právním citu konkrétního rozhodce a brilantní argumentaci stran sporu, které mohou rozhodce přesvědčivostí a vytříbeností své právní i mimoprávní argumentace, jejíž využití se v rámci rozhodování podle ekvity ve zvýšené míře nabízí, přesvědčit o své pravdě.

Vedle rozhodování podle zásad spravedlnosti (označovaného také jako rozhodování podle zásad ekvity či rozhodování podle ekvity) znají některé právní řády ještě rozhodování jako amiable compositeur (z francouzského práva, srov. čl. 1474 du Code de procédure civile). Jedná se tak o dvě koncepce rozhodování, které umožňují odklon od rozhodování podle hmotného práva určitého státu, podle kterých by jinak bylo rozhodováno, kdyby strany rozhodčí smlouvy nepověřily rozhodce rozhodováním podle zásad spravedlnosti (ars aequo et bono) nebo podle amiable compositeur.[28] Jak však v této souvislosti konstatuje Naděžda Rozehnalová, obě koncepce se od sebe těžko odlišují a není vždy snadné rozeznat, kdy je rozhodováno podle zásad spravedlnosti a kdy jako amiable compositeur[29]. Doktrína vymezuje rozdíl mezi těmito dvěma formami rozhodování tak, že v případě rozhodování podle amiable compositeur rozhodci rozhodují podle práva a podle právních principů daného právního řádu, ale mohou tento právní řád v některých vymezených věcech modifikovat. Jak uvádí prof. Rozehnalová s odkazem na francouzskou první nauku[30], Boisseson v této souvislosti hovoří o tom, že amiable compositeur lze definovat jako „proces hledající právo a spravedlnost za účelem nalezení nejspravedlivějšího řešení“ a odkazuje na pojednání citovaného autora[31].

Poslední větou odstavce třetího, nově vloženou do zákona novelou provedenou zákonem č. 19/2012 Sb. vylučuje zákon aplikaci zásad spravedlnosti ve sporech spotřebitelských. Pokud by byla ve spotřebitelském sporu sjednána rozhodčí smlouva (doložka), která by pověřovala rozhodce k rozhodnutí sporu podle zásad spravedlnosti, byla by v této části neplatná, nebyla by však neplatná jako celek, neboť ujednání o pověření rozhodce k rozhodnutí sporu podle zásad spravedlnosti je nahodilou složkou (accidentalia negotii) rozhodčí smlouvy a je od ní oddělitelné. Spor by musel být následně rozhodci rozhodnut podle hmotného práva.

Pokud by rozhodce rozhodl „nespotřebitelský“ spor podle zásad spravedlnosti, ač k tomu nebyl stranami pověřen, nebylo by to důvodem ke zrušení rozhodčího nálezu soudem postupem podle § 31 RozŘ, ale k odpovědnosti rozhodce za škodu takovým způsobem případně způsobenou.

Pokud by rozhodce rozhodl „spotřebitelský“ spor podle zásad spravedlnosti, ač k tomu nebyl stranami pověřen, bylo by to důvodem ke zrušení rozhodčího nálezu soudem postupem podle § 31 RozŘ, dále k odpovědnosti rozhodce za škodu takovým způsobem případně způsobenou a mohl by být dán v případě opakovaného porušení této povinnosti důvod k vyškrtnutí rozhodce ze seznamu rozhodců vedeného Ministerstvem spravedlnosti (§ 35c odst. 2 RozŘ).

Meritorní přezkum rozhodčího nálezu

Podle nově vloženého zrušovacího důvodu uvedeného pod písm. g) je důvodem ke zrušení rozhodčího nálezu případ, kdy rozhodce nebo stálý rozhodčí soud rozhodoval spor ze spotřebitelské smlouvy v rozporu s právními předpisy stanovenými na ochranu spotřebitele nebo ve zjevném rozporu s dobrými mravy nebo veřejným pořádkem. Důvodem vedoucím ke zrušení rozhodčího nálezu soudem není postup, kdy rozhodce rozhodoval spor v rozporu s řádem (nerozhodno, zda tuzemského či zahraničního) stálého rozhodčího soudu, přičemž je za této situace nerozhodné, zda spor rozhodoval jménem stálého rozhodčího soudu nebo jako rozhodce ad hoc. Důvodem ke zrušení rozhodčího nálezu podle uvedeného ustanovení není ani to, pokud bylo rozhodováno podle pravidel zakotvených v dohodě o postupu v řízení podle § 19 odst. 1 RozŘ, anebo podle pravidel rozhodčího řízení podle § 19 odst. 4 RozŘ a rozhodce v průběhu rozhodčího řízení tato pravidla porušil, pokud tím nedošlo k

naplnění některého z jiných zrušovacích důvodů taxativně vyjmenovaných v ust. § 31 RozŘ.

Co se týče nově vloženého ustanovení zakládajícího možnost meritorního přezkumu rozhodčího nálezu, je toto nově vložené ustanovení velice diskutabilní, neboť vyjádřeno judikaturou Nejvyššího soudu České republiky, „Měl-li by soud v rámci řízení o zrušení rozhodčího nálezu přezkoumávat jeho věcnou správnost, pozbyla by smyslu právní úprava rozhodčího řízení.“[32] Jak konstatuje důvodová zpráva k tomuto ustanovení zákona, oproti dosavadní koncepci se zavádí možnost věcného přezkumu nálezů vydaných ze spotřebitelského sporu. Toto je odůvodněno potřebou širší ochrany spotřebitele. V současné době požadavek na věcný přezkum rozhodčího nálezu soudem z právních předpisů Evropské unie nevyplývá, nicméně Směrnice ES 93/13 o nepřiměřených podmínkách ve spotřebitelských smlouvách v příloze č. 1 uvádí, že nelze spotřebitele zbavit práva podat žalobu. Demonstrativně pak uvádí, že takovým zbavením je například „donucení spotřebitele předkládat spory výlučně rozhodčímu soudu, na který se nevztahují ustanovení právních předpisů.“ Příloha má však pouze informativní charakter a není pro členské státy závazná. Trend vývoje unijního práva však zde vedl k zavedení věcného přezkumu rozhodčího nálezu ve spotřebitelských sporech, tedy k zavedení zásady, že uzavřením rozhodčí doložky nelze spotřebitele zbavit práva na soudní přezkum věci. Právo soudního přezkumu rozhodčího nálezu ve spotřebitelských sporech tedy zákonodárce v návaznosti na stávající koncepci zákona o rozhodčím řízení prostřednictvím komentovaného ustanovení umožnil.[33]

Z výše uvedeného vyplývá, že český zákonodárce zde časově i obsahově předbíhá ochranářskou politiku EU v oblasti spotřebitelského práva a zavádí do českého právního řádu ve spotřebitelských věcech meritorní přezkum rozhodčího nálezu soudem. Zda je to dobře, ukáže až budoucnost. Na jednu stranu je třeba z pohledu ochrany spotřebitele jakožto slabší kontraktační strany meritorní přezkum rozhodčího nálezu soudem vítat, na stranu druhou se ve spotřebitelských sporech, kterých je v praxi rozhodčího řízení většina, stává z rozhodčího tribunálu namísto konečné rozhodovací instance jakási „před-instance“ soudního řízení před soudem 1. stupně. To může vést, a v praxi také povede, k dalšímu prodlužování délky trvání sporů, což je snadno předvídatelný důsledek nové právní úpravy, který však zákonodárce pravděpodobně neměl za cíl. Touto vpravdě nestandardní úpravou, která kombinuje rozhodčí řízení a řízení soudní, se tak vytváří z rozhodčího řízení ve spotřebitelských sporech další rozhodovací instance a reálně hrozí další průtahy v řízení. Uvidíme tedy, jak se vyvine situace v rámci EU a zda nebude český zákonodárce toto kontroverzní ustanovení později novelou legislativně modifikovat. Je také otázkou, zda je meritorní přezkum rozhodčího nálezu soudem, jak jej zákon nově v ust. § 31 písm. g) RozŘ, v souladu s Listinou, neboť ta v ust. čl. 36 odst. 1 zakládá rozhodčí řízení k řízení soudnímu jako ústavní alternativu, nemluví však o možnosti hierarchizace v podobě „mocenské převahy“ soudní soustavy nad rozhodci, k níž po novele právně i fakticky dochází. Kontrolní pravomoc soudu vtělená ve vztahu k rozhodčímu řízení převážně do ust. § 31 RozŘ tak dostává v podobě nově vloženého ust. § 31 písm. g) podobu věcně a funkčně nadřízeného postupu orgánu moci soudní a činí z rozhodce nebo stálého rozhodčího soudu (sice nikoliv de iure, ale bezesporu de facto) orgán soudní soustavy, jemuž je funkčně nadřízen okresní soud.

Námitka nedostatku pravomoci rozhodce

Do ustanovení § 33 RozŘ ve znění: „Soud zamítne návrh na zrušení rozhodčího nálezu, který se opírá o důvody § 31 písm. b) nebo c), jestliže strana, která se domáhá zrušení rozhodčího nálezu, neuplatnila, ač mohla, takový důvod v rozhodčím řízem nejpozději, než začala jednat ve věci samé.“, byla doplněna normativní věta „To neplatí, jde-li o spory ze spotřebitelských smluv.“

Na základě ustanovení § 33 RozŘ je soud ex offo povinen zamítnout návrh na zrušení rozhodčího nálezu, který se opírá o důvody stanovené v ust. § 31 písm. b) nebo c) RozŘ, jestliže strana, která se domáhá zrušení rozhodčího nálezu, neuplatnila, ač mohla, takový důvod v rozhodčím řízení

nejpozději, než začala jednat ve věci samé. To neplatí, jde-li o spory ze spotřebitelských smluv.

Z uvedeného ustanovení plyne požadavek na omezení účelového namítání zejména neplatnosti rozhodčích smluv, neboť v tuzemské arbitrážní praxi počátku 21. století se stalo negativním trendem, že strana se nejprve aktivně či pasivně „pustila“ do řízení, a pokud byl jeho výsledek v její neprospěch, začala teprve aposteriori namítat, že rozhodčí smlouva byla od počátku neplatná, ač takový důvod v řízení před rozhodci nenamítla. Úprava obsažená v ustanovení § 33 RozŘ, pokud se týká doby stanovené ke vznesení námitky nepříslušnosti rozhodce (rozhodčího soudu), je v souladu s čl. V a VI EUml. Zákon z tohoto důvodu stanoví obecný zákaz uplatnit takový důvod až v žalobě na zrušení rozhodčího nálezu, pokud již nebyl uplatněn v řízení před rozhodci. Výjimku z tohoto obecného principu stanoví zákon nově novelou pro oblast spotřebitelských vztahů, kde se uplatní zesílená ochrana spotřebitele, a do ustanovení § 33 RozŘ se nově vkládá poslední věta, podle které se důvody zrušení rozhodčího nálezu podle § 31 písm. b) nebo c) RozŘ, jde-li o spory ze spotřebitelských smluv, uplatní v rozhodčím řízení i poté, co strana začala jednat ve věci samé.

Z hlediska časového je ustanovení § 33 RozŘ vázáno na uplatnění, resp. neuplatnění důvodů podle § 31 písm. b) nebo c) RozŘ k okamžiku, který zákon označuje jako „nejpozději, než začala jednat ve věci samé.“ Tímto okamžikem bude v praxi rozhodčích řízení zpravidla první vyjádření se strany do řízení, tj. podání žalobní odpovědi apod. Byla-li strana žalovaná vyzvána rozhodcem k podání žalobní odpovědi a je názoru, že pravomoc rozhodce není ve smyslu ust. § 15 odst. 1 RozŘ dána, nemusí žalobní odpověď do merita věci sepisovat, ale postačí také, vznese-li pouze námitku nedostatku pravomoci rozhodce tak, jak to předpokládá (na § 33 RozŘ navazující) ust. § 15 odst. 2 RozŘ, kde se stanoví, že námitku nedostatku pravomoci, zakládající se na neexistenci, neplatnosti nebo zániku rozhodčí smlouvy, nejde-li o neplatnost z důvodu, že ve věci nebylo možno rozhodčí smlouvu uzavřít, může strana vznést nejpozději při prvním úkonu v řízení týkajícího se věci samé. Z uvedeného lze usuzovat, že za první úkon v řízení nebude možno považovat např. žádost osoby žalované nebo jejího právního zástupce o odročení ústního jednání, nebo o prodloužení lhůty k podání žalobní odpovědi apod. Takový výklad by byl příliš striktní, neboť tyto příkladmo uvedené návrhy nelze označit za jednání (úkony) týkající se věci samé. Bude vždy záležet na posouzení toho kterého případu, zda se jednalo či nejednalo o první úkon ve věci samé. Důkazní břemeno o tom, že a jak důvody podle § 31 písm. b) a c) RozŘ uplatnila, nese strana sporu, která se zrušení rozhodčího nálezu z těchto důvodů dovolává. Pokud strana tyto skutečnosti soudu neprokáže, je soud ex lege povinen žalobu na zrušení rozhodčího nálezu zamítnout.

Na základě novely byla do ustanovení § 33 RozŘ doplněna věta poslední, která vylučuje aplikaci uvedeného ustanovení na oblast spotřebitelských sporů. Jedná se tak o jedno z mnoha ustanovení, které novela přinesla a jejichž cílem je zajistit vyšší ochranu spotřebitele v oblasti rozhodčího řízení. V dotčeném případě se tak spotřebiteli zjednává protekcionistická výhoda namítnout důvod neplatnosti rozhodčí smlouvy podle § 31 písm. b) anebo c) RozŘ i přesto, že v rozhodčím řízení takovou námitku nevznesl. Nakolik je taková úprava správná, není možné ještě soudit, jisté však je, že ke zvýšení obezřetnosti jednání průměrného spotřebitele a ke snížení jeho lehkomyslnosti určitě nepřispěje. Smyslem ustanovení § 33 RozŘ je totiž sankce za nedbalost a pasivitu v rozhodčím řízení, které v aplikační praxi naráží v drtivé většině případů na to, že dlužník se před věřitelem (podobně jako je tomu v řízení před soudem) „schovává“, mění adresy, nebo má adresu bydliště na obecním úřadě apod.[34] a rozhodčího řízení se sám ze své viny účastní jen pasivně, pokud vůbec. Za to, že nestřeží svá práva, jak by měl, poskytuje nyní zákonodárce spotřebiteli (a to navýsost paradoxně) výhodu učinit tak dodatečně a námitky, které nevznesl v rozhodčím řízení, vznést v řízení soudním. Českého zákonodárce částečně ospravedlňuje, že jde o zjevnou reakci na právní úpravu v některých jiných národních právních řádech a na unijní judikaturu[35].

Seznam rozhodců vedený Ministerstvem spravedlnosti

K výčtu základních změn, ke kterým dochází na základě novely provedené zákonem č. 19/2012 Sb. zbývá doplnit, že spor ze spotřebitelské smlouvy je oprávněn rozhodovat pouze rozhodce, který je zapsán na seznamu rozhodců vedený Ministerstvem spravedlnosti podle § 35a RozŘ (srov. též ust. § 4 odst. 4 RozŘ). Prostřednictvím ustanovení § 35a-35d se do zákona vkládá nová část zákona upravující seznam rozhodců, vedených Ministerstvem spravedlnosti. Podle důvodové zprávy k těmto ustanovením je jejich smyslem „nastavit veřejný seznam, který bude dobrovolnou databází rozhodců."[36] Zápis rozhodce v tomto veřejnoprávním rejstříku je základní podmínkou pro to, aby rozhodce vůbec mohl projednat a rozhodnout spor v rozhodčím řízení, neboť pokud by v seznamu zapsán nebyl a byl by v rozhodčí smlouvě stranami pověřen k projednání a rozhodnutí sporu, spor by ze zákona rozhodovat nesměl. Tato podmínka se nicméně týká pouze oblasti řešení spotřebitelských sporů, což znamená, že spory, které nemají tento charakter, mohou rozhodovat i rozhodci, kteří v seznamu vedeném Ministerstvem spravedlnosti zapsáni nejsou.

Seznam rozhodců bude veřejný, každý bude oprávněn do něho nahlížet; zákon ke škodě věci výslovně nestanoví, že si z něj bude moci pořizovat opisy a výpisy, a řešení této otázky tak bude otázkou praxe. Seznam rozhodců bude publikován na internetových stránkách Ministerstva spravedlnosti. Údaje, které Ministerstvo spravedlnosti o rozhodcích povede, jsou vyjmenovány v ustanovení odstavce druhého a jejich výčet je taxativní. Za povšimnutí zde stojí údaj týkající se kontaktní adresy uvedené rozhodcem [§ 35a odst. 2 písm. b) RozŘ], kdy se předpokládá, že tato adresa nebude muset být totožná s místem jeho trvalého bydliště. To lze uvítat již jen s ohledem na bezpečnost rozhodce, jehož rozhodovací pravomoc je stanovena ze zákona na úroveň rozhodovací pravomoci soudce, přičemž o soudcích se z důvodu jejich bezpečnosti rovněž adresy jejich trvalého pobytu nezveřejňují. Postačí tak, aby u jména a příjmení rozhodce byla jako kontaktní adresa uvedena např. adresa stálého rozhodčího soudu, na jehož seznamu je zapsán, nebo adresa arbitrážního centra, podle jehož pravidel rozhodčího řízení je rozhodce určen do funkce a podle nichž v řízení postupuje (srov. § 19 odst. 4 RozŘ).

Závěr

Závěrem lze shrnout, že „euronovela" zákona o rozhodčím řízení vnáší do českého práva rozhodčího řízení prvek vyšší právní jistoty spotřebitele, který se odráží dále i v dalších ustanoveních zákona o rozhodčím řízení, z nichž lze nemohla být všechna citována a komentována. Zásadní z nich byly zmíněny v textu výše a jsou jimi zavedení pevných obsahových náležitostí rozhodčí smlouvy uzavírané ve spotřebitelských sporech, zavedení informační povinnosti dodavatele ve vztahu ke spotřebiteli, zákaz rozhodování podle zásad spravedlnosti ve spotřebitelských sporech, meritorní přezkum rozhodčího nálezu soudem, zavedení seznam rozhodců vedeného Ministerstvem spravedlnosti a povinnost dosažení vysokoškolského vzdělání v oboru právo pro rozhodce rozhodující ve spotřebitelských sporech.

Lze doufat, že novela výrazně zmírní trend, který v posledních letech rozhodčí řízení jako celek zatěžoval a o kterém bylo diskutováno v odborné literatuře ve větší míře, než si toto téma zaslouží. Tímto trendem byla otázka legality rozhodčích smluv sjednávajících k rozhodnutí sporu pravomoc rozhodců zapsaných na seznamu arbitrážních center a to, zda arbitrážní centra mohou působit jako appointing authority, tedy jako osoba, která určuje rozhodce k projednání sporu. Tato otázka je po novele zodpovězena kladně a nevzniká v ní nadále žádných výkladových nejasností. Podobný závěr lze učinit i stran spotřebitelských rozhodčích doložek.

Zbývá vyjádřit přání, že se snad konečně bude možno na stránkách odborného tisku věnovat koncepčním otázkám rozhodčího řízení a právní komparatistice se zahraničními právními úpravami nebo s tuzemským soudním řízením a nikoliv donekonečna jen otázkám platnosti či neplatnosti těch či oněch rozhodčích smluv, jak tomu ke škodě nejen rozhodčího řízení, ale i (nebo spíše zejména) celé české justice a jejích klientů bylo doposud.

JUDr.Luděk Lisse, Ph.D. LL.M.,
autor je ředitelem Ústavu práva a právní vědy, o.p.s. a rozhodcem Rozhodčího soudu při IAL SE

Ústav práva a právní vědy, o.p.s.

PALÁC KONVIKT
Konviktská 24
110 00 Praha 1

Tel.: +420 224 247 011
Fax.: +420 224 281 226
e-mail: podatelna@ustavprava.cz

---

[1] K tomu srov. např. LISSE, L.: K otázce tzv. eurokonformního výkladu. Obchodněprávní revue: Odborný recenzovaný časopis pro obchodní právo a právo finančních trhů. 2/2011, s. 49-52.
[2] Poslanecká sněmovna postoupila vládní návrh zákona o mediaci dne 20. 2. 2012 Senátu jako tisk 290/0. Projednávání tisku bylo zařazeno na pořad 19. schůze Senátu (od 14. 3. 2012) jako bod č. 5.
[3] Srov. LISSE, L: Rozhodčí doložka ve spotřebitelských smlouvách a judikatura ESD. Právní fórum. ISSN 1214-7966. Roč. 7, č. 12/2010, s. 581-591. LISSE, L.: Rozhodčí doložky ve spotřebitelských smlouvách. Obchodní právo. ISSN 1210-8278. Roč. 19, č. 9/2010, s. 2-12, nebo LISSE, l.: Rozhodování spotřebitelských sporů v rozhodčím řízení de lege ferenda. Elaw [online]. 17. ledna 2011. Dostupné na wwww >>> zde.
[4] Srov. str. 18 Důvodové zprávy k novele zákona o rozhodčím řízení: „Celkovým cílem novely je tedy odstranit potíže, které se ukázaly v aplikační praxi zákona a vrátit rozhodčímu řízení důvěryhodnost, kterou postupně ztrácí díky některým případům jeho zneužití při řešení sporů ze spotřebitelských smluv.“
[5] Srov. str. 17 Důvodové zprávy k novele zákona o rozhodčím řízení: „Základním navrhovaným prostředkem ochrany spotřebitele je především kladení důrazu na informovanost spotřebitele, a to přímo zákonnými prostředky. Rozhodčí smlouva je dohoda, která má pro postavení spotřebitele poměrně zásadní význam. Jejím podpisem se vzdává práva přístupu k soudu, což je poměrně značný zásah do práv a povinností. S ohledem na takový zásah je odůvodněné, aby byla nastavena zákonná povinnost podepisovat rozhodčí smlouvu na samostatném listě, a to pod sankcí absolutní neplatnosti takové smlouvy. Odstraní se tím nejpalčivější problematika spotřebitelských rozhodčích smluv, neboť tím dochází k zákazu sjednávat rozhodčí doložky v adhezních smlouvách. Kromě toho by měl mít spotřebitel nárok na zásadní informace, které by měl před samotným podpisem rozhodčí doložky vědět. Navrhuje se tedy v zákoně stanovit okruh obligatorních náležitostí, které by vždy měly být součástí rozhodčí doložky.“
[6] Srov. LISSE, L., KOHOUT, M: Obligatorní náležitosti rozhodčí smlouvy jako součásti spotřebitelských smluv de lege ferenda. Epravo [online]. Publikováno dne 17. května 2010. Č. ev. 73060. Dostupné na wwww >>> zde.nebo LISSE, L., KOHOUT, M: K návrhu zákona, kterým se mění zákon č. 214/1996 Sb., o rozhodčím řízení a o výkonu rozhodčích nálezů a zákon č. 634/2004 Sb., o správních poplatcích (v rámci meziresortního připomínkového řízení). Epravo [online]. Publikováno dne 21. ledna 2011 Dostupné na wwww >>> zde.

[7] V již shora citovaném nálezu Ústavního soudu České republiky ze dne 8. března 2011, sp. zn.: I. ÚS 3227/07 k tomu Ústavní soud dále doplnil, že „Rozhodce nemůže být pouze pasivním činitelem, ale způsobem vedení řízení musí zajistit, aby jeho rozhodnutí nebylo překvapivé. K dosažení tohoto cíle se v civilním soudním řízení uplatňuje poučovací povinnost soudu; není důvodu, proč by poučovací povinnost neměl mít rozhodce, jenž v rozhodčím řízení plní roli rozhodovacího orgánu místo soudu. Zákon o rozhodčím řízení poučovací povinnost rozhodce neupravuje, a proto je namístě přiměřeně použít občanského soudního řádu (§ 30 RozŘ).“
[8] Srov. MOTHEJZÍKOVÁ, J., STEINER, V. a kol.: Zákon o rozhodčím řízení a o výkonu rozhodčích nálezů, C. H. Beck. Praha. 1996, s. 28: „Z dikce zákona plyne, že rozhodcem může být pouze fyzická osoba. Funkci rozhodce proto nemůže vykonávat právnická osoba, např. nějaká instituce, sdružení, spolek apod., nýbrž jde vždy jenom o osobní výkon této funkce konkrétním občanem.“
[9] Srov. usnesení Ústavního soudu České republiky ze dne 6. února 2007, sp. zn. IV. ÚS 224/07 (www.nalus.usoud.cz): „Pravomoc k rozhodování před rozhodcem vychází na rozdíl od moci soudní z vůle stran, kterou projevily při sepisování rozhodčí smlouvy. Je zcela podružné, v čím zájmu byla rozhodčí doložka sepsána, podstatné je, že druhá strana na dohodnuté podmínky přistoupila. Rozhodčí řízení obsahuje řadu specifik, kterými se odlišuje od soudního řízení a nelze tedy přistoupit na tvrzení, že podléhá přezkumu ústavní stížnosti, neboť tu lze využít toliko proti zásahům do základních práv ze strany státu, nikoli však subjektu zřetelně od státu odděleného.“
[10] Např. Ústav práva a právní vědy, o.p.s. (www.ustavprava.cz) prosazoval do návrhu novely zákona o rozhodčím řízení požadavek, aby měl rozhodce generelně vysokoškolské vzdělání v oboru právo a 3 roky praxe v oboru práva. První z těchto připomínek nakonec byla do věcného návrhu zákona, který byl v dalším legislativním procesu schválen vládou a parlamentem, i na návrh dalších, většinou státních a spotřebitelských institucí, zapracována, pozn. aut.
[11] Namátkou srov. např. LISSE, L.: K problematice arbitrážních center. In: Bulletin advokacie. ISSN 1210-6348. Roč. 2006, č. 1/2006, s. 40-43. LISSE, L.: Ještě jednou k činnosti arbitrážních center. Právní rádce. ISSN 1210-4817. 27. září 2007, roč. 15, č. 9, s. 61-63. LISSE, L.: Neplatnost rozhodčí smlouvy arbitrážního centra aneb konec (Pod-vodníků?) rozhodců ad hoc v Čechách, na Moravě a ve Slezsku?. Epravo [online]. 31. 3. 2010. Dostupné na wwww >>> zde. LISSE, L.: Rozhodčí soud vs. arbitrážní centrum. Epravo [online]. 12. listopadu 2011. Dostupné na wwww >>> zde. BĚLOHLÁVEK, A. J. Rozhodčí řízení ad hoc vs. řízení před stálými rozhodčími soudy a postavení tzv. rozhodčích center. Bulletin advokacie. ISSN 1210-6348. 27. října 2005, č. 10, s. 54-59. ZOULÍK, F. Některé problémy rozhodčího řízení. Bulletin advokacie. ISSN 1210-6348. 19. ledna 2007, č. 1, s. 13-15. PAVELKA, M. Rozhodčí řízení před tzv. rozhodčími centry. Bulletin advokacie. ISSN 1210-6348. 25. července 2005, č. 7-8, s. 58-59. HRABÁNEK, D.: K náležitostem rozhodčích smluv a činnosti soukromých rozhodčích soudů. In: Právní fórum. ISSN 1214-7966. Roč. 7, č. 3/2010, s. 139-143.
[12] Srov. např. SPANNBAUER, P.-FRK, P.: Rozhodčí doložka arbitrážních center, příspěvek ze dne 6. 10. 2010, publikovaný pod č. 66199 na serveru www.epravo.cz (viz - dostupné na wwww >>> zde).
[13] Srov. např. známý judikát - usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 31. 7. 2008, sp.zn.: 32 Cdo 2282/2008: „I jiné soukromé subjekty než stálé rozhodčí soudy zřízené ve smyslu ustanovení § 13 z.r.ř. mohou vést seznam rozhodců a vydávat pro účastníky rozhodčího řízení pravidla, kterými se rozhodci řídí. Pravidla těchto soukromoprávních subjektů pro určení rozhodců se považují za dohodu obsaženou v rozhodčí smlouvě ve smyslu ustanovení § 7 odst. 1 RozŘ.“
[14] Vrchní soud v Praze zde vyjádřil názor, že „Pokud rozhodčí smlouva neobsahuje přímé určení rozhodce ad hoc, anebo konkrétního způsobu jeho určení, ale jen odkazuje ohledně výběru rozhodce a stanovení pravidel rozhodčího řízení na právnickou osobu, která není stálým rozhodčím soudem zřízeným na základě zákona a odkazuje na touto právnickou osobou stanovené statuty a řády ke jmenování a výběru rozhodců, jakož i způsobu vedení rozhodčího řízení a stanovení pravidel o nákladech řízení, pak je taková rozhodčí smlouva neplatná dle § 39 občanského zákoníku pro obcházení zákona.“

[15] Srov. k tomu za všechny komentáře ŽÍLA, M.: Rozhodčí doložky sjednané ve prospěch servisních organizací pro rozhodce ve světle rozsudku Vrchního soudu v Praze sp. zn. 12 Cmo 496/2008, publikováno dne 3. března 2010 pod č. 60447. na www.epravo.cz.
[16] Srov. k tomu za všechny komentáře PALLA, T.: 60076. Zneužívání rozhodčích doložek – stále nevyřešený problém, publikováno dne 10. února 2010 pod č. 60447. na www.epravo.cz.
[17] Srov. např. rozsudek Městského soudu v Praze ze dne 10. srpna 2010, sp. zn.: 39 Co 88/2010, publikováno v časopise PRÁVO – časopis pro právní teorii a praxi, č. 4/2010, str. 69, viz www.ustavprava.cz, nebo rozsudek Krajského soudu v Ústí nad Labem ze dne 18. června 2010, sp. zn.: 36 Co 94/2010, publikováno v časopise PRÁVO – časopis pro právní teorii a praxi, č. 4/2010, str. 70, viz www.ustavprava.cz. citace z obou rozhodnutí jsou uvedena na konci komentáře k tomuto ustanovení.[18] Srov. LISSE, L.: K právní povaze rozhodčího řízení ad hoc, Právní rádce. ISSN 1210-4817. Č. 6/2011.
[19] LISSE, L.: Stanovisko Nejvyššího soudu k rozhodčím doložkám arbitrážních center. Obchodněprávní revue: Odborný recenzovaný časopis pro obchodní právo a právo finančních trhů, č. 8/2011, s. 250-251.
[20] LISSE, L: Je overrulling v oblasti rozhodčího řízení ústavní? Elaw [online]. 25. května 2011. Dostupné na wwww >>> zde. dále LISSE, L.: Sjednocení či změna judikatury v rozhodčím řízení? Právní fórum. ISSN 1214-7966. Roč. 7, č. 11-12/2011, s. 548-553.
[21] K této ústavně konformní argumentaci se v poslední době připojil mj. Krajský soud v Brně coby soud odvolací v řízení o žalobě na zrušení rozhodčího nálezu sp. zn. Co 246/2010 (rozsudek ze dne 27.9.2011). V odůvodnění tohoto rozhodnutí se Krajský soud v Brně přihlásil ke shora uvedenému Sjednocujícímu stanovisku velkého senátu Nejvyššího soudu jako k závěru, který je jistě třeba v další soudní praxi akceptovat, ostatně je to právě nejvyšší soudní instance, která má sjednocování soudní praxe zásadní měrou přispívat. Zdůraznil však, že: „V daném případě však existují okolnosti, kdy použití těchto závěrů považuje odvolací soud za rozporné s § 3 odst. 1 ObčZ. Vyšlo totiž najevo, že obě strany ujednání o rozhodčí doložce akceptovaly, nepochybovaly o jeho možnosti a dovolenosti, na jeho základě i právně jednaly, a to v době, kdy takové ujednání bylo judikaturou považováno za neplatné. Za první stěžejní rozhodnutí zpochybňující možnost způsobu určení rozhodce odkazem na rozhodčí řád vydaný jiným subjektem než stálým rozhodčím soudem je možno považovat až rozhodnutí Vrchního soudu v Praze ze dne 28.5.2009, sp. zn. 12 Cmo 496/5008, když zcela opačného vyznění bylo např. starší usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 31.7.2008, sp. zn. 32 Cdo 2282/2008. Odvolací soud se tak ztotožnil s námitkou (vznesenou žalovaným) ohledně nepřípustnosti využití retroaktivity judikatury na posuzování jednání subjektů, které ve své době vycházelo ze shodné vůle stran a jejich přesvědčení o platnosti ujednání o rozhodčí doložce. Stejně tak rozhodčí doložka v posuzovaném případě byla uzavřena v době, v níž smluvní strany tohoto sporu mohly mít jistotu takřka neotřesitelnou v tom, že sjednávají platný úkon, v jehož souladu dále jednaly, a o jehož platnosti soudní praxe nepochybovala, naopak je v této jistotě výrazně potvrzovala (viz nejcitovanější rozhodnutí své doby Nejvyššího soud České republiky ze dne 31. července 2008, sp. zn. 32 Cdo 2282/2008). Je tak nutno uzavřít, že Sjednocující stanovisko velkého senátu Nejvyššího soudu nelze s ohledem na ústavní maximy právní jistoty, předvídatelnosti soudních rozhodnutí a zákazu retroaktivity aplikovat na daný případ, neboť rozhodčí doložka byla sjednána v době, která byla dnešnímu náhledu na tuto problematiku vzdálená.“
[22] Srov. též LISSE, L.: K retroaktivitě judikatury aneb modelový příklad judikátu Vrchního soudu v Praze týkající rozhodčího řízení. Elaw [online]. 7. září 2010. Dostupné na wwww >>> zde.
[23] Srov. Důvodová zpráva k novele zákona o rozhodčím řízení, s. 13: „Dále se vyskytly určité výkladové nejasnosti v otázce stálých rozhodčích soudů, konkrétně v tom, jaký subjekt může být považován za stálý rozhodčí soud. Objevil se výklad, že stálým rozhodčím soudem může být jakýkoliv subjekt, který je založen na základě zákona o rozhodčím řízení. Takový výklad však dle našeho názoru není správný. Předmětná otázka by tudíž měla být vyjasněna. Z tohoto důvodu by však také měla být vyjasněna činnost tzv. arbitrážních center, které není možné považovat za stálé rozhodčí soudy. Jejich činnost není v rozporu se zákonem, pokud tato centra poskytují podporu jednotlivým

rozhodcům, kteří jsou zmocněni stranami k rozhodování ve sporu. Některé nejasnosti do této problematiky vneslo i rozhodnutí Vrchního soudu v Praze sp. zn. 12 Cmo 496/2008. V návaznosti na něj se jeví jako nanejvýš vhodné, aby zákon činnost arbitrážních center alespoň částečně osvětlil.“
[24] Srov. Důvodová zpráva, s. 25, K bodu 7 (§ 7 odst. 1): „Navrhuje se výslovně zakotvit tzv. appointing authority, tedy, že rozhodce může být určen třetí osobou, popřípadě způsobem uvedeným v pravidlech rozhodčího řízení. To však platí jen tehdy, pokud taková pravidla byla v souladu s § 19 odst. 4 přiložena k rozhodčí smlouvě. Určení počtu a osob rozhodců ani dohoda o postupu při určení osob rozhodců nejsou podstatnými náležitostmi rozhodčí smlouvy.“
[25] Srov. BĚLOHLÁVEK, A. J.: Zákon o rozhodčím řízení a o výkonu rozhodčích nálezů. Komentář. C. H. Beck. Praha. 2004. s. 76: „Takovou nezávislou osobou může být kterýkoliv vhodný subjekt. V mezinárodní praxi to bývá často osoba předsedy některého stálého mezinárodního rozhodčího soudu, a to i když jinak strany nezakládají pravomoc (příslušnost) takového rozhodčího soudu pro projednání a rozhodnutí sporu, či jiné významné instituce, v tuzemské praxi to může být předseda některého tuzemského stálého rozhodčího soudu, orgán obchodní, profesní či odvětvové komory nebo svazu, akademický funkcionář vysoké školy apod.“
[26] Srov. LISSE, L.: Rozhodování rozhodce (nejen) podle zásad spravedlnosti. Obchodněprávní revue: Odborný recenzovaný časopis pro obchodní právo a právo finančních trhů. ISSN 1210-8278. Č. 7/2011, s. 218-221 a LISSE, L.: Rozhodování podle zásad spravedlnosti a insolvenční řízení. PRÁVO - časopis pro právní teorii a praxi. ISSN 1802-9116. Roč. 4, č. 2/2011, s. 27-34.
[27] Srov. BĚLOHLÁVEK, A. J., PAULIČKOVÁ, A.: Rozhodčí řízení, ordre public a trestní právo, komentář, I. díl a II. díl, 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2008, 2408 s.] In: Právník. ISSN 0231-6625. Roč. 148, č. 12 (2009), s. 1362-1365. Pod pojem veřejného pořádku (ordre public) spadají zejména ustanovení, jejichž ochrana je základní páteří demokratického právního státu. Rozhodně to však nejsou všechna kogentní ustanovení vycházející nebo mající základ v ústavním pořádku, neboť v ústavním pořádku mají svůj základ všechna kogentní ustanovení. Při opačné interpretaci bychom dospěli k závěru, že ustanovení § 25 odst. 3 RozŘ zakládající možnost zvolit si možnost rozhodování podle zásad spravedlnosti v podstatě postrádá smyslu a je obsoletní, pozn. aut. Srov. též BĚLOHLÁVEK, A. J.: op. cit., str. 296: „Nelze v žádném případě hovořit o tom, že ordre publick je totéž jako kogentní právní úprava. Obvykle však můžeme pod ordre public podřadit některé zvlášť kvalifikované otázky upravené právě v kogentních normách“.
[28] Srov. HERBOCZKOVÁ, J.: Amiable compositeur v mezinárodním rozhodčím řízení. Právní rozhledy : Časopis pro všechna právní odvětví. ISSN 1210-6410. 2008, roč. 16, č. 17, s. 632-637.
[29] Srov. ROZEHNALOVÁ, N.: Rozhodčí řízení v mezinárodním a vnitrostátním obchodním styku, ASPI Publishing, 2002, str. 138. Autorka zde v poznámce pod čarou odkazuje na zahraniční literaturu, konkrétně na SANDROCK, O.: „Ex aequo et bono“ and „amiable compositeur, Vereinbarungen Ihre Qaulifikation, Anknupfungen : und Wirkunge. In Jahrbuch fur die Praxis der Schiedsgerichtsbarkeit. Heildeberg, 1988, s. 120.
[30] Srov. ROZEHNALOVÁ, N.: op. cit. str. 139.
[31] BOISSESSON de M.: Le droit francais de l arbitrage interne et international. Paris 1990, s. 300.
[32] Viz shora obsáhle citované usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 28. května 2009, sp. zn. 23 Cdo 2570/2007.
[33] Srov. Důvodová zpráva k přijetí novely zákona o rozhodčím řízení, s. 27.
[34] K tomu srov. BĚLOHLÁVEK, A. J.: op. cit., s. 254: „Zmínku si ovšem zaslouží rovněž situace, kdy ten, kdo se domáhá zrušení rozhodčího nálezu soudem, se v řízení před rozhodci choval pasivně, tj. ani se nevyjádřil k žalobě, ani se neúčastnil projednání věci před rozhodci jinak, zejména při ústním jednání, jestliže strany samy již v rozhodčí smlouvě nesjednaly, že o věci bude rozhodnuto bez nařízení ústního jednání. V takovém případě bude nutno návrh na zrušení rozhodčího nálezu odmítnout i tehdy, jestliže se žalovaný k žalobě nevyjádřil vůbec, ačkoliv mu k tomu byla poskytnuta možnost.“
[35] Viz Rozsudek Soudního dvora EU (prvního senátu) ze dne 26. října 2006, sp. zn. C2006/326/19: „Význam ochrany spotřebitelů vedl zákonodárce Společenství zejména k tomu, aby v čl. 6 odst. 1

směrnice stanovil, že zneužívající klauzule použité ve smlouvě uzavřené prodávajícím nebo poskytovatelem se spotřebitelem „nejsou pro spotřebitele závazné“. Jedná se o kogentní ustanovení, které s ohledem na nerovné postavení jedné ze smluvních stran směřuje k nahrazení formální rovnováhy, kterou smlouva zavádí v právech a povinnostech smluvních stran, rovnováhou reálnou, která může znovu nastolit rovnost mezi těmito smluvními stranami. Krom toho směrnice, jejímž cílem je posílit ochranu spotřebitele, představuje v souladu s čl. 3 odst. 1 písm. t) ES opatření nezbytné ke splnění poslání svěřených Společenství, a zvláště ke zvyšování životní úrovně a kvality života v celém Společenství (viz per analogiam ohledně článku 81 ES výše uvedený rozsudek Eco Swiss, bod 36).“
[36] Srov. Důvodová zpráva k novele zákona o rozhodčím řízení, s. 28.

© EPRAVO.CZ – Sbírka zákonů , judikatura, právo | www.epravo.cz

Další články:

- Povolení kamerového systému s identifikací osob na letišti
- Environmentální tvrzení společností v hledáčku EU: Jak se vyhnout greenwashingu a obstát v nové regulaci?
- Jak fungují plánovací smlouvy v reálných situacích (1. díl)
- Rozvod? Už k němu nemusíte. Shrnutí podmínek, za jakých nebudete u soudu vyslýcháni, dokonce ani nebude nutná Vaše osobní účast
- Jaké klíčové změny přináší návrh novely stavebního zákona?
- Byznys a paragrafy, díl 26.: Smírčí řízení jako alternativní nástroj řešení sporů mezi podnikateli
- Pozemkové úpravy aneb „malé“ vyvlastnění
- Nová éra v boji proti nekalým obchodním praktikám: Co přinese nové procesní nařízení EU?
- Licence LUC v podnikatelské strategii provozovatelů dronů
- Péče rodičů po novele od 1.1.2026
- K ukončování služebního poměru po novele zákona o státní službě